

תענית ל

משה שווערד

1. גבורת ארי מסכת תענית דף ל עמוד א

לא שנו אלא ממש שעות ולמעלה אבל ממש שעות ולמטה מותר. קשה לי דאמרינן ריש פרק קמא דפסחים מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומר משעת האור ר' יהודה אומר משעת הנץ החמה ואמר ליה ר' אליעזר היכן מצינו יום שמקצתו אסור ומקצתו מותר אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו אסור באכילת חמץ ומקצתו מותר והשיב רבי אליעזר אמינא לך אנא מלאכה דרבנן ואת אמרת לי חמץ דאורייתא דעד הכא אסור רחמנא ועד הכא מותר והא הכא גבי תשעה באב דרבנן מקצתו מותר בבשר ויין דהיינו עד שש שעות ומקצתו אסור. ואף על פי שהתוס' פירשו התם דהא דמקשה היכן מצינו יום שמקצתו מותר היינו היכא דליכא סברא כי הכא ובחמץ דאקשי ליה מיניה אבל היכא דאיכא סברא כגון לא יאכל אדם מן המנחה ולמעלה משום תיאבון וכיוצא בו לא מיירי הכא נמי גבי ערב תשעה באב ליכא סברא להתיר מקצתו ולאסור מקצתו ויש לומר דשאני התם כיון דבדאורייתא מצינו גבי חמץ שחלק בין שש שעות שלמטה ולשל מעלה גם רבנן בשלהם חלקו כהאי גוונא גופיה בין שש שעות שלמטה לשש שעות של מעלה אבל לחלק בין קודם הנץ לאחר הנץ דלא מצינו בשום מקום שחלקה בזו התורה אף על פי שחלקה בין קודם שש שעות לאחריו גבי חמץ אין זה יוכיח לחלק בדרבנן בין קודם הנץ לאחריו דאין חילוק של שש שעות מוכיח לחלק על הנץ אבל מוכיח על עצמו לחלק בין שש לשש:

2. תוספות מסכת תענית דף ל עמוד א

ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין - פירוש ב' תבשילין ר"ל בשתי קדירות כגון שקורין העולם אכלנו ב' מינים שקורין מיישון אבל אין לאסור לאכול תבשיל שעושים מבצלים ומגיניה ומביצים דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בצלים חיים כדאמר בעירובין (ד' כט.) אכל בצל והשכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ"כ מאחר שאין עושים מהם תבשיל בעצמו אם לא ישימו או שומן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הביצים שמישימין עמהם אבל מן גבינה המבושלת בקדירה אין חששא לאכול דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי כמו חלב כמו גבינה כמו תפוחים אין בהם תורת בשול כלל וכלל.

3. רא"ש על תענית פרק רביעי - סימן לד

ויש אומרים דוקא שני תבשילין של דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי אבל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי כגון חלב וגבינה ודג מליח יבש לא מיקרי שני תבשילין ואפילו אחד אינו נאכל כמו שהוא חי והשני נאכל כמו שהוא חי. והראב"ד ז"ל כתב דאפי' גבינה קרי תבשיל וכן מסתבר דלא שייך לחלק הכא בין נאכל כשהוא חי בין אינו נאכל כמו שהוא חי. כלום הוא הטעם אלא דבריבוי תבשילין יש כבוד ותענוג וכן עושים תבשילין טובים מדבר שנאכל כמו שהוא חי כמו מדבר שאין נאכל כמו שהוא חי. ונהגו באשכנז לאכול ביצה כמו שנהגו בסעודת הבראה ולכך אין אוכלין שום תבשיל אחר בסעודה המפסקת:

4. רש"ש על תענית דף ל/א

גמ' [אר"י כיצד משנה אם היה רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל מין אחד. לכאורה רשב"ג לאקולי בא על ת"ק ואומר דא"צ אלא לשנות וכדמסיים היה רגיל לשתות י' כוסות שותה ה'. ונ"פ דר"ל של יין וכחכמים בברייתא הסמוכה וא"כ הכי הל"ל היה רגיל לאכול ג"ת יאכל ב' דבזה דקאמר גם הת"ק מודה. לכן נ"ל דט"ס הוא וצ"ל מין אחר ברי"ש. וה"ל דישנה מאותן ב' מיני תבשילין שרגיל בהן מין א' מהן למין אחר (ועי' גי' הרי"ף והרא"ש) וכ"מ מפרש"י לקמן בד"ה ותכ"א ישנה. ומצאתי און לי בירושלמי דקאמר מהו ישנה יחלף ודלא כפי' הק"ע ימעט שאין זה משמעו:

5. קרן אורה על מסכת תענית דף ל/א

גמרא כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר כו' ואסור לרחוץ וכל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ומותר (לפנינו ואסור) לרחוץ רבי ישמאל ב"ר יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ. והביא הרא"ש ז"ל בזה פירוש הרמב"ן ז"ל הכי כל שהוא משום תשעה באב היינו סעודה שמפסיק בה אסור בבשר ויין וכיון דחל עליו האבילות לענין בשר ויין חל עליו נמי לענין רחיצה ואסור

לרחוץ עוד אע"פ שמותר לאכול אח"כ וכמש"כ הרמב"ן ז"ל (ג' ע"א מדפי הר"ף בסוף דבריו) בפ"ק דליכא תוספת אלא ביום הכיפורים אפ"ה אסור לרחוץ דנראה כרוחץ לצורך מחר וכל שאינו משום ט"ב היינו סעודה שאין מפסיק בה מותר בכולן ור' ישמעאל אומר כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ. ומה שנאמר בבבא שני' ואסור לרחוץ הוא טעות סופר. **והראב"ד ז"ל (הובא ברא"ש שם) פרש בדרך אחר כל שהוא משום תשעה באב היינו סעודה שמפסיק בה אסור בבשר ויין ואסור לרחוץ מפני שנאסר באכילה אחר סעודה המפסקת וכיון דחל עליו התענית לענין אכילה חל עליו נמי לענין רחיצה ... ונראה לפרש כוונת הראב"ד ז"ל דבט"ב שנאסר לאכול בשר ויין א"כ מינכר דאינו רוצה לאכול והוי כקובל עליו שלא לאכול עוד בפירוש ולהכי נאסר גם ברחיצה...**

ולענין מה שתמה הרא"ש ז"ל על דברי הרמב"ן ז"ל דדבר תימה הוא שיהא מותר באכילה ויאסר ברחיצה וסיכה אין בזה קושיא כל כך דעשאוהו כאונן שמתו מוטל לפניו ומש"ה אסור בבשר ויין והוא הדין דאסרוהו ברחיצה וכדברי הפוסקים דאונן אסור בהם וכן מבואר ביו"ד סימן שמ"א (בטור וכו"ה ברמ"א קרן אורה על מסכת תענית דף ל/א סעיף ה') **בשם הרמב"ן ז"ל דאונן אסור ברחיצה וסיכה.**

6. חידושי הריטב"א מסכת תענית דף ל עמוד א

ת"ר כל [מצות] הנוהגות באבל נוהגות בט' באב. **לאו כללא ממש הוא דהא כפיית המטה ועטיפת הראש דאיתנהו באבל וליתנהו בט' באב [אלא הכי קאמר כל מצות לא תעשה הנוהגת באבל נוהגת בט' באב], אבל מצות עשה שבאבל אינם בט' באב שאינו חייב בכפיית המטה ולא בעטיפה ואין צריך לומר בקריעה שאינה ממצות אבלות** כדאמר התם במשקין (מ"ק כ"ו ב') אבלות לחוד וקריעה לחוד, **ואפילו במצות לא תעשה אין לנו אלא מאי דפריט (שאיין) [שהן] נוהגות באבל כל ז' וכלל ופרט קתני, ולפיכך חייב בתפילין שאין איסורו באבל אלא יום ראשון ולא חמיר ט' באב לבטל מצוה משום אבלות שבה יותר מיום ב' של אבלות,** והרי ט' באב מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו שכן באבל שאין לו מה יאכל עושה בצנעה בתוך ביתו לאחר ג', וכן בשאלת שלום משיב, שכן באבילות לאחר ג' (וכן בשאלת שלום) משיב לכל אדם, עשו ט' באב [כ] לאחר ג', וחברים עושים אותו (לאחר ג') [כג'] ימים הראשונים ונוהגים איסור במלאכה ואין שאלת שלום כלל, שאין מתירין מלאכה באבל לאחר ג' אלא ע"י הדחק שאין לו מה יאכל ואין מתירין לו שלום אלא למי ששאל שלא [יהא] צריך להודיעו שהוא אבל. מיסודו של רבינו הגדול ז"ל.

7. טור (או"ח תקנ"ה):

ט"ב אינו חייב בכפיית המטה, ולא בעטיפת הראש, שהן נוהגות באבילות. והא דתניא 'כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט"ב', ההוא לענין מצות לא תעשה הנוהגות באבל תניא, אבל לענין מצות עשה שבאבל, כגון כפיית המטה ועטיפת הראש לא... וכתב א"א הרא"ש ז"ל, ומסתברא, דחייב בתפילין, כיון דאבל גופיה לא מיתסר אלא ביום ראשון, דלא אחמיר ט"ב מששת ימי אבילות, וברייתא מצות הנוהגות באבל כל ז' ימים קאמר, ופרושי קא מפרש להו, כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ולקרות בתורה. והר"מ מרונטבורג כתב, ונראה דבט"ב אין להניח תפילין, כמו ביום ראשון של אבל, שאין יום מר יותר ממנו, יום קביעות בכייה לדורות. וכתב א"א הרא"ש ז"ל, אפשר שדחק למצוא טעם למנהג אשכנז, אבל לכאורה נראה כמ"ש.

❖ עיין ספר אז ישיר-בין המצרים

[מאמר ב' - הקשר הנסתר בין תפילין בית המקדש ותשעה באב]

מנהג שלא להניח תפילין של ראש

מלשון הרמב"ם נראה לדייק, שרק את התפילין של ראש נהגו מקצת החכמים שלא להניח בתשעה באב, שכן כתב 'ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין בראש'.

אף בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רצ"ב) עמד על דיוק זה בדברי הרמב"ם, שהשואל ביקש לדעת מדוע אבל ביום הראשון פטור הן מתפילין של יד והן מתפילין של ראש, אם טעם הפטור נלמד ממה שנאמר בפסוק 'פארך חבוש עליך' ותפילין של ראש הם הנקראים 'פארך', ולא תפילין של יד, ומדוע פטור האבל מתפילין של יד, וז"ל:

בדין אבל ביום ראשון שפטור מתפילין. ע"ד קושיתו, בהא דאבל ביום ראשון פטור מתפילין, וילפינן מהאי קרא 'פארך חבוש עליך' (יחזקאל כד, ז), א"כ נימא שהוא פטור רק משל ראש, ד'פאר' נקרא של ראש, אבל בשל יד יתחייב....

8. שערים מצויינים בהלכה

ואסור לקרות בתורה כו', ולשנות במשנה ותלמוד כו'. עי' מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קכד) בשם הגהות מהרש"ם (סוסי' תקנד) דאם נתחדש לו איזה חידוש מותר לכתבו בקיצור וברמז, כדי שלא ישכח עד הערב. וכתב בערוך השולחן (שם ס"ה) דהוראה הצריכה באותו יום מותרת, וכן דין תורה שבעלי דינים נחוצים לדרכס מותר לדרך ביניהם לאתר הצות. וכתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונ"א סי' סט) דאע"ג דמותר לו לפסוק, מ"מ אסור ליטול שכו, אפי' כשנותנים מעצמם, דאין כאן שכו בטילה. ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פד) דחק והתאמץ עצמו לסיים התשובה בענין היתר עגונה בתשעה באב, משום שכתוב בשו"ת הב"ח (סי' סד) דמי שמתיר עגונה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים.

9. רבי אברהם מן ההר (מהד' בלוי) מסכת נדרים דף מח עמוד א

ספרים. ספרי תורה נביאים וכתובים, כדתני בבבא בתרא כופין בני העיר לקנות להם ספרי תורה נביאים וכתובים שכל אלו מבני העיר הם ואין לאחר חלק עמהם. ואיכא מאן דמקשה והיאך נאסרים לקרות בספרים, והלא מצוה היא ומצוות לאו ליהנות ניתנו. ולא קושיא היא, דלא שייך טעמא דמצוות לאו ליהנות אלא במצוה שהיא תלויה במעשה, שכשאדם עושה אותה אינו מתכוין לדבר הנאה, שאינו עושה אותה להנאת גופו אלא לעשות מה שנצטוה מאת השם, כמו שפירשנו באלו מותרין. אבל מצות לימוד, שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הצינוי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב פקודי י"י ישרים משמחי לב. ומשום הכי אבל אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, מפני שהם משמחים לבו על כרחו. הילכך לא שייך למימר במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו. הילכך כשהדירו זה את זה או הדיר זה את זה אסור לקרות בספר האוסר, שהרי על כרחו מגעת לו הנאה מממונו. ואיכא מאן דמתרץ [דאי בעי פטר נפשיה] בק"ש שחרית וערבית. ואיכא מאן דמתרץ דהואיל ויכול לצאת...

10. כלי יקר על בראשית פרק כז פסוק מא

יקרבו ימי אבל אבי. תלה הדבר בימי אבל לפי שאבל אסור לעסוק בתורה בפקודי ה' ישרים משמחי לב, ויצחק אמר והיה כאשר תריד דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה ופרקת עלו, וא"כ באבלו ודאי לא יעסוק בתורה ולא יהיה לו דבר המגין עליו ואז אהרגה את אחי. ומטעם זה ארז"ל (ברכות מד ע"ב) שהאבל צריך שמירה לפי שאין בו התורה המגינה עליו שנאמר (משלי כב) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך:

11. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקנד סעיף א

תשעה באב אסור באכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' והלכות ואגדות משום שנאמר [תהלים יט, ט] פקודי ד' ישרים משמחי

לב ותינוקות של בית רבן בטילים בו ויש להבין בטעם איסור תינוקות אי משום שמחה בודאי לית להו שמחה כשלומדים ובמדרש על פסוק יסעו מהר ד' אומר כתינוק הבורח מבית הספר ויש מי שאומר דטעם האיסור מפני המלמד שהוא שמח בהלימוד [ט"ז סק"א] ואינו מובן כלל דאיך א"כ מבטלין לימוד תינוקות של בית רבן בשביל שמחת המלמד והרי באבלות קיי"ל דכשהמלמד אבל צריך ללמוד עם התינוקות מפני ביטול תורה של תינוקות של בית רבן כמ"ש ביו"ד סי' שפ"ד ועד דידוע שגם המלמדים מצטערין הרבה להסבירם ולכן שכרן גדול מאד כדאיתא בב"ב [ח':]:

...

סעיף ג

ולכן נלע"ד דהעניין כן הוא דוודאי גם בלימוד התורה יש שמחה וגם צער ביגיעת התורה אף להיות גדול כי אין סוף לעומק תורתנו הקדושה אמנם עיקר עסק התורה משמח את הנפש הישראלי אף שיש לו צער ויגיעה בשעת מעשה ור"מ ס"ל דדבר חדש וכן תינוקות ומלמדיהן כיון שיש להם בשעת מעשה קצת צער מותרים ללמוד ור"י ס"ל דאין הצער שוה בעיקר שמחת הנפש כשלומדת תורת ה' אף על פי שאינו שמח שמחת הגוף בפועל מ"מ הנפש הישראלי שמח מזה וזהו כמו שהסביר הרמב"ם ז"ל בפ"ב [הל' כ'] מגירושין בעניין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני מפני שכל נפש מישראל רוצה באמת לעשות רצון קונו אף שאין הגוף רוצה ע"ש האמנם בדברים הרעים מותר ללמוד מפני שגם לנפש יש צער מצרות ישראל ולכן אף גם שבדברים הרעים הוי תורה ושמחה מ"מ הצער מבטל השמחה ולכן מותר אבל צער של הלימוד עצמו אינו מבטל שמחת הנפש מלימוד התורה:

12. מהרש"א על תענית דף ל/א

גמ' ואסור לקרות בתורה כו'. פרש"י משום דכתיב בהו משמחי לב עכ"ל. ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נגעו בה דלא מיייתי האי קרא דמשמחי לב אלא בסיפא גבי תינוקות של בית רבן אבל בשאר כל אדם איכא טעמא אחרינא משום שלא ישכח אבלו של יום ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט ולרבותא נקט דאפי' ללמוד תורה אסור בו אבל בתשב"ר נקט ליה מקרא דאסור מיהת משום שמחה:

=====

13. מהרש"א על תענית דף ל/ב

דומה לו כמי שמתו מוטל כו'. ר"ל דלא ה"ל ט"ב כאבלות ישנה:

14. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ל עמוד ב

גמ' לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה. נ"ב הך כדי שיתענה הוא נתינת טעם דאע"ג דרשב"ג ס"ל לעיל (דף יו"ד ע"ב) לא כל הרוצה לעשות עצמו ת"ח עושה היינו בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה ומפ"ז סיים כאן כדי שיתענה דהוה דבר של צער. ועי' מג"א ה' תענית סי' תקע"ה ס"ק א':

15. רש"ש על תענית דף ל/ב

תנ"ה (ברי"ף ורא"ש ליתא תיבות נמי הכי) רשב"ג"א לעולם כו' כדי שיתענה. נראה דהש"ס כוון להברייתא דלעיל (י ב) אלא שהביאה בקוצר כמו שמצינו כן רבות. ויל"פ גי' שלפנינו (תנ"ה) ור"ל דתניא נמי דלענין תענית קאמר כן ולפרש מלת לעולם דאמר במתניתין דמשמעו דבא לרבות עוד כיוצא בו:

16. תוספות מסכת תענית דף ל עמוד ב

כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - כלומר באותה מלאכה שרגיל לעשות בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו שאם היה רגיל לשכב על שני כרים לא ישכב כי אם על אחד ...

ענין ספר אז ישיר-בין המצרים

כאמר יד כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה תעג
שאלות יסודיות בלשון הגמרא ♦ כיצד מתקיימים דברי חז"ל ♦ זוכה
ורואה בשמחתה או בבנינה ♦ בשמחתה היינו בבנינה ♦ זוכה ורואה
בבנינה על ידי תחית המתים ♦ זוכה ורואה בבנינה על ידי גלגל
הנשמות ♦ זוכה ורואה בשמחתה אף בזמן הגלות ♦ זוכה ורואה לשון
'זך' ♦ נוסח התפילה בלשון הווה, כי הקב"ה בונה את המקדש בהווה
♦ 'גואל ישראל' - מעין גאולה בכל דור ודור ♦ תפילה לגאולה -
זוכה ורואה בשמחתה ♦ תפילות על הגאולה מצטרפות מדור לדור
♦ מי בונה את הבית השלישי ♦ והראנו בבנינו ושמוחנו בתיקונו -
שני ענינים נפרדים ♦ האבלות על ירושלים - סימן לתחיה ולבנין
♦ בנין בית המקדש על ידי בכי וצער המתאבלים

17. ריטב"א על תענית דף ל/ב

כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. פי' שאין לעצמותיו תחיה בתחיית המתים העתיד להיות בבנין בית המקדש לאותן שמתו בגלות וחיכו לישועה שעליהם אמר הכתוב (דניאל י"ב) אשרי המחכה ויגיע לימים, אבל עדיין אפשר שיש לזה תחיה ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח:

18. תידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קכא עמוד א

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים. ויש שואלים והלא מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו (סוכה נ"א א'), ולא קושיא היא דשמחה דהתם בבית המקדש בלחוד בגדולי ישראל וגדולי כהונה ולויה בלבד, והיינו דפריט ואמר שבהן בנות ישראל וכו'.

19. ילקוט ישעיהו

בשלמא יוהכ"פ משום דאית ביה פליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות. הוצרך לשני טעמים, דמשום טעם אחד ניחא דמיקרי יו"ט, אבל לא שיהא עדיף משאר יו"ט, דאמר לא היו ימים טובים וכו', ולזה הוצרך לשני טעמים. ובט"ו באב נמי ודאי כולהו אמוראי לא פליגי אתנא דר"א הגדול, שקרו ליה יום תבר מגל, לפי שתשש כוחה של חמה בט"ו בו, והוא דבר הניכר ונראה. אלא דפליגי על טעם השני שאינו מבורר כ"כ, וזהו כוונת התוס' ד"ה יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, ודו"ק. עיון יעקב.

20. ספר ימי הזכרון - הגריד"ס

הגמרא מביאה שני טעמים למה יום הכיפורים יום טוב: מפני שהוא יום סליחה ומחילה, ומפני שניתנה בו תורה בלוחות האחרונים. לכאורה דיינו בטעם הראשון, ברם שני הטעמים הם אחד: במתן הלוחות האחרונים ביום הכיפורים הוכח, שנמחלו עוונותיהם של ישראל. אילו, חס ושלום, לא נמחל להם חטא העגל, לא היה משה מקבל את הלוחות. אף על פי כן, תשובת הגמרא בשני הטעמים המודגשים עדיין צריכה הסבר.

הנה מתן הלוחות האחרונים מוכיח לא זו בלבד שהקב"ה מחל להם לישראל, אלא הלוחות עצמם הם ממהות הסליחה והכפרה. אלמלא מתן הלוחות האחרונים, לא היתה הכפרה שלימה כפי שהיתה. האופי החגיגי של יום הכיפורים מבוסס על שניים שהם אחד: כפרת עוון ומתן הלוחות האחרונים.

מה בין הלוחות האחרונים לבין הלוחות הראשונים? חכמי הדרוש, ובראשם בית הלוי, סבורים, שההבדל העיקרי בין שני המעמדים היה בזה: בזמן מתן הלוחות הראשונים היתה אף תורה בעל פה כתובה כמו התורה שבכתב ואילו בזמן מתן הלוחות האחרונים הבדיל רבש"ע בין תורה שבכתב ובין תורה שבעל פה, שזו לא נכתבה אלא נמסרה למשה בעל פה ואחר כך מדור לדור. ר' יוסף דוד הביא הרבה ראיות לכך ואחת מהן ממסכת גיטין (ס ע"ב): "אמר רבי יוחנן: לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: 'כי על פי הדברים האלה קרתי אתך ברית ואת ישראל' (שמות לד, כז).

פסוק זה מפרשת כי-תשא נאמר אחרי מתן הלוחות האחרונים והוא מלמדנו, שעמהם ניתנה תורה שבעל פה. "על פי הדברים האלה כרתי ברית" היינו תורה שבעל פה.

ועוד ראייה ממסכת נדרים (לח ע"א): "כתב לך את הדברים האלה" (שמות לד, כז) – אמר רבי יוסי בן רבי חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר 'כתב לך' וכתוב 'פסל לך' (שם לד, א) – מה פסילתן שלך אף כתבן שלך – ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל".

הגמרא מסבירה שכוונתו לפלפולא בעלמא – ומפרש רש"י: "להבין דבר מתוך דבר – הוא שניתנה למשה ונהג בה טובת עין ונתנה לישראל" – היינו תורה שבעל פה, המסבירה עומקה של תורה, נמסרה באופן אישי ממשה ליהושע ומדור לדור.

בלבד, או האותיות השחורות שבתורה בלבד, קדושים קדושת הגוף (חלוקים בכך הרמב"ן ובעל המאור).

לאמור: אילו לא נשברו הלוחות הראשונים ולא ניתנו האחרונים, לא היתה קדושת ישראל נובעת מתוך פנימיות נשמתו וממהותו הרוחנית, אלא מהיותו שומר התורה ומועיל לה על ידי שמחזיק אותה בארון הקודש ונוהג בה כבוד. התורה לא היתה משמשת אלא כמתוכתב בין הקב"ה וישראל. ישראל היה עומד בקדושתו רק כל זמן שהוא מגן על התורה, מכבד אותה וחולק לה כבוד. לפיכך, משחטא ישראל ובגד בה, אין לתורה שום תועלת הימנו ולכן נחשב כמובעל בקדשים המוציא את אישיותו לחולין. אין לקדושת דמים שום קיום אם מחללים אותה; היא יוצאת לחולין מחמת מעילה.

אבל לאושרנו ניתנה לנו גם תורה שבעל פה וקדושת ישראל נהייתה לקדושת הגוף. ישראל קדוש מפני שישנה זהות בינו ובין התורה, מפני שישראל עצמו תורה והתורה עצמה ישראל.

על מה נכתבה תורה שבעל פה, היכן נאגרה ונאספה? על מוחו ולבו של היהודי, בזכרונו, במחשבתו, ברגשותיו ובתחושותיו. היהודי הוא הקלף, הדיו וגם האותיות – וכל אלה אינם קרים כרגיל אלא תוססים ורותחים. הקלף אינו סתם נייר אלא לב רגיש, נשמה מעולפת, אישיות רוחנית חיונית. הקדושה היא פנימית, מקורית ועצמאית. אורייתא וישראל – חד הם. התורה שבעל פה אינה בארון הקודש, אלא בארון הברית החבוי במסתרי הנשמה הישראלית.

כל זה אינו יכול לצאת לחולין על ידי פדיון או מחמת מעילה. ישראל אף על פי שחטא נשאר בקדושתו, מפני שבמוחו ובזכרונו ובתוך נשמתו חבויות רבבות אותיות ותגים של מסורת ישראל: קטעי תפילה, זיכרו של מועד, של אהבת ה' ואהבת ישראל, הדים של רעיון תורתי. אישיותו חדורה מחשבה ורגש, שהם חלק מאהבת הבורא. אמנם כן, החוטא חילל הרבה מהקדושה, אך נשאר בו ניצוץ אלקי שלעולם לא ייצא לחולין. תורה שבעל פה איחדה את היהודי עם בורא העולם. קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל – חד הם. השכינה שורה בכל אדם מישראל, ושכינה לעולם אינה בטלה.

הרמב"ם פוסק (בהלכות בית הבחירה י, טז), כי קדושת יהושע בטלה עם חורבן הארץ, בעוד קדושת המקדש נשארה בתוקפה גם לאחר החורבן. וזאת מפני "שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה".

אותו דבר עצמו אפשר לומר בעניין קדושת ישראל הנובעת מתורה שבעל פה ובעניין קדושה זו אילו היתה נובעת מתורה שבכתב בלבד. במקרה האחרון היתה קדושת ישראל תלויה בהתנהגות היחיד והאומה. כל עוד היחיד או האומה הם בגדר של כובשים את יצרם, כל זמן שהיחיד או האומה מתנהגים על פי התורה, היה חטא מפקיע את הקדושה, והמעילה היתה מוציאה את היהודי לחולין.

אולם קדושת ישראל יונקת ונובעת גם מתורה שבעל פה ממקור הקדושה. מנשמתו של היהודי. שהרי "והשמותי את מקדשיכם": אפילו ששוממין – בקדושתם הם עומדין. לכן אף אם חטא ישראל ונסוג מייעודן ושם מקדשו שבמסתרי נשמתו – השכינה לא הסתלקה ממנו. כנסת ישראל מתעטפת בצערה ויגונה, ויושבת על חורבותיה ובוכיה על מקדשה השומם – והשכינה חוזרת אליה.

בזכות התורה ביחד עם מאמרה ומחשבתה, שהם תורה שבעל פה, מגיע כנסת ישראל למדרגת הדבקות בה' – "ולדבקה בו". לכן אומרת הגמרא במסכת תענית: "בשלמא יום הכיפורים – יום שליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות" – יום הכיפורים הוא היום שבו ניתנה תורה שבעל פה; קדושת ישראל, שהיתה עד אז בבחינת קדושת דמים, נהיתה בו לקדושת הגוף. רבשי"ע השרה את שכינתו בנשמת היהודי. שליחה ומחילה התעלו אל המדרגה של "לפני ה' תטהרו". לא זו בלבד שבורא העולם מכפר עוונות לאחר שהחוטא טיהר עצמו מחטאיו, אלא הוא אף מסייע לו לטהר את עצמו – "לפני ה' תטהרו".

✓ אכן יום הכיפורים הוא חגה של תורה שבעל פה. לפיכך לא ייפלא הדבר, שסדר עבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים בבית המקדש ובקודש הקדשים לסליחה ומחילה לכל ישראל, קבוע על פי מסורת תורה שבעל פה ובכך מודגש ומתגלה כוחה. זו שנמסרה הלכה למשה מסיני וקבעה, שחמש טבילות ועשרה קידושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום ושמוציא כף ומחתה מקדש הקדשים אחר טבילתו הרביעית. הפשט של תורה שבכתב הוא על פי ההלכה שבתורה שבעל פה ובלעדיה לא תיכון עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים. □

21. ירושלים במועדיה- בין המצרים- ע' לז

יבינו במקרא

בעניים, וא"כ לשנה הבאה בארעא דישראל ובני חורין.

* * *

בתולותיה נוגות [א, ד]. נוגות – עצובות. מדוע עצובות דווקא בתולותיה באופן מיוחד? תרגם התרגום על פי מה שאמרו חז"ל [תענית ל:]: "לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב, וכיום הכיפורים, שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים". כשחרב הבית שוב פסקו מלחולל בכרמים, ובטלו הימים הטובים האלו.

יש מקום לשאול מדוע הימים המזכירים במגילת תענית כימים טובים שאין להתענות בהם, בטלו כשחרב המקדש [ר"ה יח:], אבל חמישה עשר באב נחשב גם בזמננו יום טוב, שאין אומרים בו תחנון למרות החורבן.

בגמרא [תענית, שם] מוזכרות סיבות לכך שחמישה עשר באב נחשב ליום טוב. אבל מעבר לסיבות אלה, יש סיבה נוספת. במשנה [תענית כו.] נאמר שחמישה עשר באב הוא זמן הקרבת קרבן עצים [כלומר, היתה חלוקה בין העם כולו להתנדב עצים לצורך המזבח], כל מי שאינו יודע מאיזה שבט הוא, הקריב את

קרבן העצים בחמישה עשר באב. יום שבו הביאו עצים, היה יום טוב למביאים. יום טוב זה לא בטל גם לאחר החורבן [כנראה מעירובין מא. ומדברי הירושלמי בתענית]. כיום, רוב העם נחשב כמי שטעה בשבטו ואין אנו יודעים לאיזה שבט מתייחסים אנחנו. ראוי, איפה, לחגוג את ט"ו באב, כיום טוב השייך לכל שאינו בקי בשבטו. ומשום כך יום חמישה עשר באב לא בטל מלהיות יום טוב.

זמן הבאת קרבן הוא יום טוב. זו גם הסיבה שאבלות פוסקת בחצות של ערב פסח, משום שנחשב הוא יום טוב, ואסור בעשיית מלאכה [פסחים נ. ותוס' שם ד"ה מקום שנהגו] שהרי קרבן הפסח קרב ביום זה. אגב, בגמרא בעירובין הנזכרת לעיל נאמר, שכשיום תשעה באב נדחה מפני השבת, מותר היה לבני סנאב בני בנימין לאכול, ולא להשלים את הצום כולו, מפני שעשירי באב היה זמן הקרבת קרבן עצים במשפחתם, והיה להם כיום טוב. זו הסיבה שכשתשעה באב נדחה, מותר לבעלי ברית – בעשירי באב, שלא להשלים הצום

* * *

22. רשב"ם בבא בתרא דף קכ"א

לבא זה בזה - שהותרו הסבת נחלה שפסק אותו דור של באי הארץ שנאסר להם הסבת נחלה והשתא מיהא אם נשתיירו עדיין בני אדם שהיו באותו הדור אכתי באיסורייהו קיימי אבל שאר בני אדם שלא היו באותו הדור מותרין ויש מפרשים יום שהותרו שבטים שהרי בט"ו באב כלו מתי מדבר כדלקמן וטעות הוא בידם שהרי לא לדור המדבר נאמר אלא לבאי הארץ בערבות מואב בסוף המ' שנה:

23. מהרש"א על בבא בתרא דף קכ"א

גמ' יום שהותרו השבטים לבא כו'. יש לדקדק מה שמחה היה להן כשהותר להם הסבת נחלה אם הוא טוב לזה השבט שתוסיף לו נחלה הוא רע לשני שתגרע נחלתו כמו שטענו בני יוסף ואם יהיה היובל וגו' ונוספה נחלתן

וגו' ומנחלת מטה אבותינו יגרע וי"ל דלהאי טעמא ניהא דקאמר שבהן בנות ישראל יוצאת כו' דלננות ישראל ודאי הוא דהיה להן שמחה כשהותר שהנקבות יגרעו מהזכרים ע"י שלא תסוב נחלה שהאיש שיש לו נחלה היה רשאי לישא אשה משבט אחר והאשה לא היה לה רשות אם היה לה נחלה לישא איש משבט אחר עד שהותרו

...

24. גבורת ארי על תענית דף ל/ב

יום שהותרו השבטים לבא זה בזה, בפרק ח' דבבא בתרא (קכא, א) פירש רשב"ם (בד"ה לבא זה בזה) שפסק אותו הדור של באי הארץ שנאסר להם הסבת נחלה, **וקשה לי שמחה מה זו** עושה הא דבר זה אינו אלא לדור באי הארץ בלבד, והרי אפילו בנותיהם שנולדו להם אחר ביאת הארץ אפילו בחיי אבותם הותר להם להנשא לשבט אחר והדור של באי הארץ נאסר להם כל ימיהם לעולם לבת יורשת להנשא לשבט אחר, ואין זה איסור החוזר להיתר לעשות יום טוב על זה אלא למאן דאיתסר עומד באיסורו לעולם ולמאן דשרי מעולם לא איתסר ליה כלל ודבר זה לא נאסר כלל אם פסק אותו דור או אם לא פסק להיפך, ושנעשה מיתת אביהם ליום טוב מה טיבה, ועוד וכי דור של באי הארץ היה להם זמן קבוע למות כמו דור המדבר שהיה להם יום קבוע למות כדאמרין בסמוך ודוחק לומר שהאחרון מבאי הארץ מת בט"ו באב. ועוד קשה לי לפרוש זה נראה כשמחים על איד אבותם לעשות יום טוב ביום שכלו, ולא דמי להא דכלו מתי מדבר דהתם היום טוב על ביטול הגזירה או על יחוד הדיבור למשה שחזר תמו תמו מדבר אבל על שתמו וירשו הם את הארץ לא עשו יום טוב, דאף על פי שהרבה מצות תלוין בארץ ומפני זה נתאה משה רבינו השלום ליכנס לארץ כדאיתא בסוף פרק קמא דסוטה (יד, א) כל שכן היתר הסבת נחלה להנשא לאחד מן השבטים דאין כאן לא דררא דמצוה ולא הנאה יתירה דהא אפשר להנשא לאחד ממטה אבותם ואין ראוי לשמחה ויום טוב. **אבל הדבר היותר נראה שביום חמשה עשר באב נתחדש להם דרוש זה דדרוש שלא ינהוג דין זה אלא בדור הזה**, וכהאי גוונא מצינו במדרש רות שא"ל בועז לרות אילו באתה קודם לא היו מקבלים אותך שעדיין לא נתחדשה הלכה זו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית **ושמע מינה דלאו כל פירושי התורה קיבלו מפי משה והכי נמי דכוותיה:**

25. ילקוט שמעוני נביאים ילקוט שמעוני על שופטים פרק כא המשך רמז עו

ארור נותן בתו לבנימין. בט"ו באב הותרו שבט בנימין לבא בקהל. דכתיב ארור נותן בתו לבנימין. מקרא קראו ורחקו, מקרא קראו וקרבו, מקרא קראו ורחקו, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, מקרא קראו וקרבו דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך ועדין לא נולד בנימין:

26. תוספות רי"ד מסכת בבא בתרא דף קכא עמוד א

(יז) מאי דרוש זה הדבר **פי' לא שהם דרשו מה שלא קיבלו ממשה אלא ממשה קיבלו כך ולא רצו לפרסם את הדבר לרבים שלא יפקקו בציווי עד שיתיישבו בנחלותיהן ואחר שנתיישבו בנחלותיהן ופרסמו הדבר ברבים שזה הציווי לא היה אלא לאותו הדור בלבד עשו אותו יו"ט:**

27. חדושי הרמב"ן על מסכת בבא בתרא דף קכא/א

יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל מאי דרוש ממנו ולא מבנינו. אני תמה כיון שאין משמעות אלא מהם, כל אחד ואחד בעצמו נדר ובנו מותר, ומאי יום שהותר לבא בקהל, היום הראשון שנולדה בת לבנים הותר לאותה הבת ועדיין אסור בכולן, ומשמע דלשון בני אדם בנדרים כולוהו כהדדי מתנו ועד שכלו אותו דור נאסרו לבא בהן, ויום שכלו הותרו בכולן ועשאוהו יום טוב:

28. רבנו בחיי על דברים פרק ב פסוק טז

ומה שלא נתיחד עמו מיד כשכלתה הגזירה בעשירי, לפי שהיה מתאבל משה על הגזירה שבעה ימים מן הט' עד ט"ו, ואין הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה, ומטעם זה לא נתיחד עמו עד ט"ו, ומעתה יהיו הכל שמחים כאחד, משה ובני ישראל. ולכך לא מצינו לשון וידבר משלח משה מרגלים עד כאן אלא לשון ויאמר, לפי שלא התנבא מתוך אספקלריא המאירה. ובכאן גילו לנו חכמי האמת מעלת לשון וידבר על לשון ויאמר, ומזה אמרו וידבר ה' אלי, אלי היה הדיבור, כלומר עכשיו בדיבור ולא קודם לכן אלא באמירה. ומזה תבין דבר ירמיה שאמר (ירמיה א, ו) ואומר אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי, יאמר שלא השיג מעלת הדיבור שהוא אספקלריא המאירה אלא אספקלריא שאינה מאירה, ולכך הזכיר אחר שם אל"ף דל"ת, יו"ד ה"א אחריו, שהיא אספקלריא שאינה מאירה, מדת הדין שבה הרחמים, והיא השגת הנביאים כולן, ולכך סמך לו מיד ויאמר ה' אלי (שם פסוק ז):

29. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קכ"א

(שסח) יום שכלו בו מתי מדבר, ופירשו בתוס', דמשו"ה לא שרתה שכינה עד ט"ו באב משום אבילות, והוא חידוש גדול, דהא שבעת ימי אבילות אינו אלא מדרבנן, וכבר נהגו בזה בדור המדבר:

30. גבורת ארי על תענית דף ל"ב

לא היה דיבור עם משה, פירש רש"י ביחוד וחיבה ואע"ג דמיקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר, ויש מפרשים לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה גימגום, והרשב"ם פירש שם שלא היה דיבור פה אל פה אף אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה קרח שהיה אח"כ לא היה אלא על ידי מלאך או באורים ותומים, ואני אומר חלילה לומר כן שנבואת משה היה באיזה פעם ע"י מלאך או ע"י אורים ותומים או בחזיון לילה:

31. שערים מצויינים בהלכה

יום שכלו בו מתי מדבר. ע"י ברש"י ותוס' שהביאו בשם המדרשים, דבכל ערב ת"ב יוצא כרוז צאו לחפור, ושכבו בקבריהם עד למחר כו'. [כשו"ת חות יאיר (בסופו) הביא בשם מדרשים, דאם חל ת"ב בשבת לא מת אחד מהן, וגם מה"ט שחל ת"ב בשבת אין נוהגין בו דיני ת"ב [ותשוכה זו כתב מהרי"ד אופנהיים לבעל חו"י]. /

בענין סעודה המפסקת

משה שווערד

1. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל/א

אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו

2. שו"ע אורח חיים - סימן תקנב

(א) ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, שאוכלה אחר הצות, בשר, ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין: הגה - ואף ממשקים אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות ...

(ו) מי שאפשר לו, לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים:

הגה - ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג, טז):

(ז) נהגו לישוב על גבי קרקע בסעודה המפסקת (ואין צריך לחלוץ מנעליו) (הגהות מיימוני ורמב"ם פ"ז וב"י):

3. משנה ברורה סימן תקנב

(טז) באפר - ואומר זהו סעודת ט"ב:

4. ספר איכה פרק ג

(טו) השביעני במרוצים הרנוני לענה:

(טז) ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר:....(יט) זכר עניי ומרודי לענה נראש:

5. תלמוד ירושלמי מסכת תענית דף כו/א

תני ט' באב שחל להיות ערב שבת וכן ערב ט' באב שחל להיות בשבת אפילו עולה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר. רב מן דהוה אכל כל צורכיה הוה צבע פיסתיה בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת ט' באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר. יאות אמר רבי יהודה מה טעמון דרבנן. עשו כמי שמתו מוטל לפניו אינו לא כופה את מיטתו ולא ישן על גבי מיטה כפויה:

6. כף החיים סימן תקנב אות לו

הגה - ויש מחמירים... ואומרים זוהי סעודת ט"ב...מכאן נראה שיש לתא דמצוה לאכול סעודה המפסקת

7. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל/א

תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ

8. רש"י תענית דף ל/א

כל שהוא משום תשעה באב - כגון סעודה המפסיק בה:

כל שאינו משום תשעה באב - כגון סעודה המפסיק בה בתענית צבור, אי נמי סעודה שאינו מפסיק בה:

9. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל/ב

תניא נמי הכי כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם:

10. רש"י תענית דף ל/ב

כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם - בתשעה באב, כלומר בסעודה המפסיק בה:

11. ירושלים במועדיה- בין המצרים- ע' נה

יבינו במקרא

סעודת תשעה באב. מה פירושם של דברים? נראה שהסעודה המפסקת של ערב הצום, היא סעודה שמהותה היא סעודת אבלים. סעודה זו שייכת ליום תשעה באב, משום שאחת מדרכי הנהגת אבלות, היא סעודת אבלים. אלא שאסור לאכול ביום תשעה באב עצמו, לכן תיקנו חז"ל את סעודת האבלים בערב תשעה באב, אך במהותה היא נשארת סעודת תשעה באב. בכך ניתן לבאר את הנאמר בגמרא: "כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב, עליו הכתוב אומר 'ותהי עונתם על עצמותם'" [תענית ל:]. מפרש רש"י, בתשעה באב – כלומר בסעודה שמפסיק בה. ע"כ. הרי שהסעודה המפסקת נקראת סעודת תשעה באב. משום שכאמור סעודה זו שייכת במהותה לתשעה באב. נמצא שכשאסרו חז"ל בסעודה זו בשר ויין, היתה כוונתם לאסור בשר ויין בסעודת תשעה באב, וכל שכן שהסועד בתשעה באב עצמו – כשחולה – שאסור הוא בבשר ויין.

* * *

הכפישני באפר [ג, טז]. בירושלמי [תענית פ"ד ה"ו] נאמר שהאמורא הקדוש רב, כאשר היה אוכל פתו בערב תשעה באב, היה טובל פתו באפר, על שם הכתוב בפסוק זה, "הכפישני באפר". וכשהיה אוכל סעודה זו של ערב תשעה באב, היה אומר זוהי סעודת תשעה באב.

מין הגרי"ז הלוי זללה"ה פסק, שחולה הנצרך לאכול בתשעה באב, רשאי לשתות יין. ונפקא מינה, כשתשעה באב חל ביום ראשון, שאז צריך – החולה – להבדיל קודם שיאכל, לדעת הגרי"ז יבדיל על יין. למרות שבערב תשעה באב אסור לשתות יין ולאכול בשר, ביאר מין כך: ערב תשעה באב דומה להלכות של אונן על מת – קודם הקבורה – שאסור בבשר ויין. לעומת זאת, תשעה באב דומה לאבל על מת, לאחר הקבורה, שמותר האבל בבשר ויין. מין אדמו"ר הגרשז"א זללה"ה לא הסכים לפסק הלכה זה, וסבר שתשעה באב אסור בבשר ויין [לחולה].

נראה להסביר את דברי מין הגרשז"א כך: רב היה אומר בעת סעודה המפסקת, זוהי

12. ירושלים במועדיה- בין המצרים- ע' קסא-ג

גדר סעודה המפסקת של ערב תשעה באב. אין זו סעודה שאוכל כדי שיוכל לצום, אלא היא סעודת אבלים ציון, ומצורת האבלות של יום ת"ב, אלא שהוקדמה לערב ת"ב, מאחר שבתשעה באב עצמו אסורה אכילה ושתייה.

נאמר בגמ' [תענית ל:]: "אמר רב יהודה אמר רב, כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים, ואוכל, ושותה עליה קיתון של מים. ע"כ. והיא סעודה הנקראת סעודה המפסקת.

והלכות רבות נאמרו בסעודה זו: נאסרו בה שני תבשילין [שם], ואוכלים אותה בישיבה על הקרקע כדרך אבלים ר"ל [שו"ע תקנב, ז], "ואומר זהו סעודת תשעה באב" [מ"ב בשם הירושלמי שם סקט"ז].

ויש להעיר, מה פשר הדבר שצריך לומר "זהו סעודת תשעה באב", וחרי זמן אכילת סעודה זו הוא ערב תשעה באב.

ונראה לבאר, שאין גדרה של סעודה זו שהיא אכילה כדי שיוכל כוחו לשאת את הצום הממשמש לבוא, אלא גדרה הוא מדיני אבלות, וכפי שיתבאר. חז"ל חייבו להתנהג בתשעה באב כאבלים, וכבני אדם הנזופים למקום, ומסדרי אבלות ר"ל, הוא הסעודה שעושים האבלים. וחייבו חז"ל להתנהג כאבלים ביום תשעה באב גם בסעודה, דהיינו לעשות סעודת אבלים, שגם היא מסדרי

האבלות על בית ה' שנחרב, וכמו שאסורים בישיבה על הכסא כאבלים, ר"ל, כן מחוייבים בסעודת אבלים.

אלא שביום תשעה באב עצמו, אי אפשר לקיים סעודה [ואפילו סעודת אבלים], שהרי אין בו אכילה ושתייה, לכך מקדימים את סעודת האבלים לערב תשעה באב, ועושים אותה בסעודה המפסקת. ומפני זה אומר בסעודה זו "זו היא סעודת תשעה באב".

ובי"כ החיים' סקל"ו כתב שיש בסעודה זו משום מצוות, יעו"ש. הרי שאין סעודה זו רק כדי לאגור כוח לצום, אלא גם היא מסדרי האבלות כנ"ל, ולכן יש בה משום מצווה. אמנם, גם אם אוכל לאגור כוח, אפשר לומר שיש בזה מצווה.

ובאמת, בגמ' נחשבת סעודה זו כאילו נעשית בתשעה באב, שנאמר בגמ' [שם]: "כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב, עליו הכתוב אומר 'ותהי עונתם על עצמותם'". ופרש"י: "בתשעה באב – כלומר בסעודה שמפסיק בה". הרי שבלשון הגמ' נקראת סעודה זו כאילו שנעשית בתשעה באב עצמו.

ומעכשיו יובן, מדוע שייכים הדינים של סעודה זו, רק כשועד בה משעה ששית, ולא כשועד בה בבוקרו של יום, מפני שסעודה זו סעודת ת"ב היא, ונחשבת לסעודת תשעה באב, רק כשועד בה לאחר שפנה היום להעריב, משש שעות ולמעלה.

ועוד שם בגמרא: "כל שהוא משום ת"ב, אסור לאכול בשר ולשתות יין", ופרש"י: "כל שהוא משום ת"ב, כגון סעודה המפסיק בה". הרי שוב רואים שסעודה שמפסיק בה נחשבת "משום תשעה באב".

ומעתה נראה, דהנה, בת"ב שחל ביום ראשון בשבת, כשיש חולה שצריך שיבדיל, הביאו בשמו של מרן הגרי"ז מבריסק זללה"ה, שיבדיל על היין, שאיסור בשר ויין שאסרו חכמים [ומדינא דגמרא], לא אסרוהו אלא בערב ת"ב, ולא בת"ב עצמו. ואדמו"ר זללה"ה היה מורה לאיסור, ומחייב להבדיל על חמר מדינה.

ולפי מה שנתבאר, יש טעם נוסף לפסק אדמו"ר זללה"ה, שסובר לאסור להבדיל על יין, משום דאדרבה, כל יסוד האיסור שאסרו בסעודה המפסקת בבשר ויין, הוא משום תשעה באב עצמו, שכן היא צורת האבלות של סעודת ת"ב, סעודת אבלים ר"ל. וא"כ י"ל

שכל שכן כשועד בת"ב עצמו, לא ישתה יין, אף שאבל בעלמא מותר בין לאחר הקבורה.